

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

חלום הסולם ומשמעותו לדורות

לפרשות ויצא (על פי שיעור של הרב תמיר גרנות)

נתייחס לנושאים לפי הסדר:

1. **החלום.** החלום עצמו מתחלק לשלושה פרקים:

א. המראה.

2. **בראשית כ"ח יב:**

"והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלוקים עולים ויורדים בו".

ב. מסירת ברכת האבות ליעקב.

3. **בראשית כ"ח יג-יד:**

"אני ה' אלוקי אברהם אביך ואלוקי יצחק, הארץ אשר אתה שוכב עליה, לך אתננה..."
ויש לשים לב שיש בברכה זו חזרה ברורה על הברכות שנמסרו לאברהם בצאתו מחרן ומקדם לבית א-ל, הלא הנה הברכות שמתברך הוא בשם הוי-ה.

ג. הבטחה פרטית (טו) הנחלקת לכמה סעיפים.

4. **בראשית כ"ח ט"ו:**

I. "והנה אנכי עמד..." - הבטחה שכנראה משמעותה לא רק כלפי מצבו הקיומי (שמירה וכדו'), אלא שהשכינה תהיה עם יעקב, והכוונה היא, כנראה, להתגלות ה' ולתפילה אליו, שה' מבטיח שיהיו זמינות ליעקב אבינו בכל אתר ואתר.

II. "ושמרתיו בכל אשר תלך" - הגנה מפני פגיעה בנפש (עשו) ומפני פגיעה בממון (לבן).

III. "והשיבותיך אל האדמה הזאת" - להבטחה זו כמה משמעויות:

- (1) קיום ברכת אברהם באופן ממשי, לא רק בזרעו אלא גם בו
- (2) הצלחת השליחות של רבקה, כלומר הבריחה מפני עשו (כז: מא-מה) והבטחה שיוכל יעקב לחזור בשלום

חלקי חלום הסולם

הפרשייה הפותחת את פרשת "ויצא", ידועה כ'חלום הסולם'.

1. **בראשית כ"ח י-כב:**

י ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה. יא ויפגע במקום וילן שם כי-בא השמש ויקח מאבני המקום וישם מראשיתיו וישכב במקום ההוא. יב ויחלם והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי א-לקים עולים ויורדים בו. יג והנה ה' נצב עליו ויאמר אני ה' א-לקי אברהם אביך וא-לקי יצחק הארץ אשר אתה שכב עליה לך אתננה ולזרעך. יד והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפנה ונגבה ונברכו בך כל-משפחת האדמה ובזרעך. טו והנה אנכי עמד ושמרתיו בכל אשר-תלך והשבתיך אל-האדמה הזאת כי לא אעזבך עד אשר אם-עשיתי את אשר-דברתי לך. טז וייקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי. יז ויירא ויאמר מה-נורא המקום הזה אין זה כי אם-בית א-לקים וזה שער השמים. יח וישכם יעקב בבקר ויקח את-האבן אשר-שם מראשיתיו וישם אתה מצבה ויצק שמן על-ראשה. יט ויקרא את-שם-המקום ההוא בית-א-ל ואולם לוז שם-העיר לראשנה. כ וידר יעקב נדר לאמר אם-יהיה אל-קים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך ונתן-לי לחם לאכל ובגד ללבש. כא ושבתי בשלום אל-בית אבי והיה ה' לי לא-לקים. כב והאבן הזאת אשר-שמתי מצבה יהיה בית א-לקים וכל אשר תתן-לי עשר אעשרנו לך.

כשלומדים פרשה זו יש להבחין בשני נושאים נפרדים, שהתורה מייחסת לכל אחת מהם חשיבות:

- א. החלום עצמו מצד תוכנו.
- ב. ההתייחסות למקום בו אירע החלום, והעתיד להיות בו.

-----	"כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך".
תוצאות (כב): 1. "והיה ה' לי לאלוקים". 2. "והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלוקים". 3. "וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך".	

אמנם יעקב אבינו חוזר על דברי ה' כתנאי לנדרו, אולם ישנם כמה הבדלים בין דברי יעקב לבין הבטחת ה':
א. חוסר התייחסות לברכת אברהם שנמסרה לו בחלום.
ב. השמטת המשפט "כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך".
ג. התוספת "ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבוש".
ד. שינוי מ"ושמרתיו בכל אשר תלך" ל"ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך".
ה. שינוי מ"והשיבותיך אל האדמה הזאת" ל"ושבתי בשלום אל בית אבי".

ומסביר הרב תמיר גרנות, שנראה שכל ההבדלים נובעים מכך שיעקב איננו מקשר בין ההבטחה הפרטית לבין זו הכללית, ונדרו אינו אלא נדר של אדם הנמצא בצרה, ומתפלל להינצל ממנה ולהצליח בדרכו.
לאור זאת מתבארים ההבדלים שפרטנו לעיל:
א. יעקב איננו מתייחס לברכת אברהם, כיון שהוא רואה את עיקר הברכה שניתנה לו כברכה להינצלות מצרה.
ב. דברי ה' ליעקב השלימו, בעצם, את מסירת ברכת אברהם. החלק הראשון נאמר בסגנון המזכיר את מעמדי הבטחה הקודמים. אולם, ההקשר הייחודי של מסירת הברכה - בריחת יעקב - חייב תוספת, שעניינה הבטחה מיוחדת ליעקב שה' ישמור עליו, כדי שיזכה בברכת אברהם. ואכן, סיום דברי ה' מעיד על כך: "כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך". משפט זה, שהוא תכלית הבטחת ה' וסיבתה, חסר בדברי יעקב, כיון שהוא מתעלם מברכת אברהם, וכל עניינו הוא ההיחלצות ממצוקתו.
ג. התוספת "ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבוש" היא בקשה פרטית ומעשית, הממוקדת בשמירתו של יעקב.
ד. דברי ה' "ושמרתיו בכל אשר תלך", הם הבטחה להגנה תמידית, הנקשרת בברכה הלאומית שעוברת אליו מאברהם; דברי יעקב "ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך", לעומת זאת, הם תפילה ספציפית המכוונת להשגחה בהליכתו לחרן/בריחתו מעשו.

(3) הצלחת השליחות מצד יצחק, שתכליתה נישואין (כח:א-ב), לפי אב הטיפוס של אברהם: "רק את בני לא תשב שמה"(כד:ח).

IV. "כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך" - משפט סיכום וחיזוק, המגדיר את קו האופק של ההבטחה, ומתייחס לפתיחה: "הנה אנכי עמך" - עד מתי? "עד אשר אם עשיתי..."

כאשר הקיץ יעקב משנתו הוא התייחס לשני היבטים של החלום:

א. **מראה הסולם**

5. **בראשית כ"ח יז:**

"מה נורא המקום הזה, אין זה כי אם בית אלוקים וזה שער השמים"

זהו, כנראה, הפרוש הפשוט של מראה הסולם, הניתן על ידי יעקב בעצמו: כאן הוא שער השמים, מפני שבמקום זה מוצב הסולם שראשו מגיע השמימה, ולכן יש משמעות מיוחדת למקום הזה דווקא.
הכנת המצבה בהמשך, הנדר להקים 'בית אלוקים' וכן קריאת השם, מעידים שגילוי חשיבותו של המקום הוא מרכזי בעיניו של יעקב אבינו.

ב. **ההבטחה הפרטית**

6. **בראשית כ"ח כ-כב:**

אם יהיה א-לוקים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך, ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבוש. ושבתי בשלום, אל-בית אבי, והיה ה' לי לא-לוקים. והאבן הזאת, אשר שמתי מצבה, יהיה בית א-לוקים, וכל אשר תתן-לי, עשר אעשרנו לך.

הבטחת ה' ונדר יעקב

בדיקת דבריו של יעקב מעידה שהוא מתייחס באופן ישיר להבטחת ה', והופך את מה שהובטח לו על ידי ה' באופן מוחלט, ללא תנאי - לנדר על תנאי.

7. **הבטחת ה' ונדר יעקב:**

הבטחת ה' (פסוק טו)	נדר יעקב (כ-כב)
"הנה אנכי עמך".	"אם יהיה אלוקים עמדי"(ב).
"ושמרתיו בכל אשר תלך".	"ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך"(שם).
-----	"ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבוש"(שם).
"והשיבותיך אל האדמה הזאת".	"ושבתי בשלום אל בית אבי"(כא).

בארץ, ובכך יש מסר משמעותי, ובמידה רבה חדש: **השגחת ה' הולכת עם בחיריו לכל מקום, כלומר היא על-טריטוריאלי. מכאן, שיעקב אבינו אינו מחוייב לאלוהי הארץ שהוא נמצא בה, אלא לאלוקי "ארץ ישראל" בלבד: לה'.**

על פי דברים אלו, מטרת ההתגלות היא כפולה ודיאלקטית:

א. ללמד את יעקב ששער השמים נמצא בארץ ישראל, וזהו בית א-לקים.

ב. ללמד את יעקב שהשגחת ה' אינה רק בארץ, אלא אלוקותו פרושה בכל מקום, ומכאן שה' ישמור את יעקב בכל אשר ילך.

באופן זה מדריך ה' את יעקב באמצעות החלום להתייחס להליכתו כזמנית; הוא צריך לחזור למקום שבו נמצא שער השמים, אבל בינתיים ה' יהיה עימו.

תגובת יעקב למשמעות החלום

כיצד מתמודד יעקב עם מסרים אלה? יעקב הבין ודאי את הנאמר לו, שהרי הוא חוזר על דברי ה', אך מדוע לא קיבלם באופן מוחלט?

לדעת הרב גרנות, כדי להשיב לשאלה יש להתבונן במהותה של החוויה אותה חווה יעקב אבינו. יעקב חולם חלום; אנו יודעים שחלומות יוסף (להלן בפרק לו) נתקבלו באופן אמביוולנטי על ידי יעקב עצמו: האם יש אמת בחלום? לשון אחר - האם זהו חלום שמקורו מהרהורי לבו של החולם, או שהחלום הוא מדיום של התגלות אלוקית?

התמונה אותה רואה יעקב היא תמונה של התגלות. אולם, הוא אינו יכול להיות בטוח איזה תוקף יש לתמונה שראה - האם היא אמיתית? לדעת הרב גרנות, נראה, שיעקב אבינו אינו בטוח בדבר. (יש לזכור שיעקב אבינו הוא "טירון בנבואה" באותה שעה, ומעולם לא התנבא קודם לכן). בעקבות חלומו הוא שואל את עצמו האם ה' הראה לו סולם בחלומו, או שמקור החלום בדעתו שלו: האם דיבר עימו ה' בחלום את כל מה ששמע, או שרק חלם זאת?

אין ספק כי יעקב אבינו מפרש את חלומו כחוויה נבואית: "אכן יש ה' במקום הזה"; אולם, כנביאים אחרים (ראה לקמן), אין הוא משוכנע במלוא המשמעות של חוויתו, ותגובתו של יעקב מעידה על אי ודאות זו: "אם יהיה אלוקים עמדי" - לאמור: "אם אכן מה שדיבר עימי ה' יתגשם, אז אדע כי דבר ה' היה עימי".

הבטחת ה' הופכת בדברי יעקב לתנאי, לא מפני שהוא מטיל ספק בתוכן של דברי ה', אלא מפני שיש לו ספק על עצמה של עובדת ההתגלות. אם יתגשמו הדברים, יידע כי דבר ה' אכן נגלה לו.

ה. ה' אמר ליעקב "והשיבותיך אל האדמה הזאת", כלומר - 'אקיים את התנאים ההכרחיים להתגשמות ברכת אברהם בך, ואילו יעקב חותם את תנאו במילים "ושבתי בשלום אל בית אבי" - לאמור: חזרתו בשלום, למרות עשו, היא העומדת בראש מעיניו. לא ההבטחה הלאומית על הארץ מעסיקה אותו, אלא הצלחת דרכו.

שינויים אלה בדבריו של יעקב מעוררים כמובן תמיהה - מה אכפת ליעקב לקבל את מלוא ההבטחה האלוקית? וחמור מכך: מדוע בכלל זקוק יעקב לחייב בנדר את ההבטחה שניתנה לו בנבואה מאת ה'?

דבר מובן הוא שאדם נודר בשעת צרה להביא קרבן וכדו', מפני שאינו מובטח בסיוע אלוקי, אולם מי שניתנה לו הבטחה מה' - איננו זקוק לכך.

זאת ועוד - תוצאת הנדר היא משולשת:

א. והיה ה' לי לאלוקים.

ב. הקמת בית אלוקים מאבן המצבה.

ג. מעשר.

שתי ההבטחות האחרונות מתקבלות על הדעת: השנייה היא תוצאה של גילוי חשיבות המקום, והשלישית היא מהות כל נדר - הבאת דבר מה לה'. אולם, ההבטחה הראשונה קשה, וכבר עמדו על כך המפרשים: האם קבלת ה' כאלוקים יכולה להיות תוצאה של קיום התנאי, והאם יעקב אבינו אינו מקבל את אלוקותו של ה' בלא זה? האם אין די בהתגלות הקודמת, וצריך להתנות את קבלת ה' כאלוקים בתנאי?

לדעת הרב תמיר גרנות, שאלות אלה צריכות להביא אותנו לחשיבה מחודשת על מהותו של החלום שחלם יעקב.

אלוקי הארץ ואלוקי העם - משמעותו הכפולה של החלום

הרב גרנות מסביר שחלקו המרכזי של החלום הוא מסירת ברכת אברהם. לו היה הקב"ה מתגלה ומוסר רק את ברכת אברהם, לא היה בכך קושי, כפי שאכן אירע לאברהם עצמו וליצחק. לעומת זאת, מראה הסולם וההבטחה הפרטית הם חריגים, ואינם דומים להתגלויות הקודמות אותם פגשנו אצל האבות, והם אומרים דרשני.

לדעת הרב גרנות, צריך להבין את החלום על רקע התפיסה הלאומית והטריטוריאלי של האלוקות שהייתה מקובלת בימי קדם. יעקב אבינו היוצא לחרן יודע שבחרן יש אלוהים אחרים; האם הוא יצטרך לקבל את אלוהותם? לו הייתה זו הליכה לזמן מוגבל, לא הייתה מתעוררת השאלה, אך יעקב מעתיק את מקום מגוריו לזמן בלתי קצוב. כבר אמרנו שעיקר ההבטחה הפרטית היא שה' ישמור על יעקב גם בחו"ל, ולא רק

פרושו של דבר הוא להיכנס לתחום שלטונה של אלוהות זרה. לדעת הרב גרנות, זו עיקר המשמעות של הבטחת ה' הפרטית ליעקב.

ההבטחה הכללית משמעותה היא הבטחה שיעקב וזרעו יהיו שליטים על ארצו של ה', ומשמעותה של ההבטחה האישית היא שה' יהיה אלוקי יעקב וזרעו גם במובן האישי, כלומר - בחו"ל; וזו, כאמור, התפתחות רבת חשיבות בתפיסת האמונה.

על פי הבנה זאת, יעקב אבינו משיב ואומר: 'אם אכן ישמור עלי ה' גם בחו"ל, ויקיים את דברו אלי, אז "והיה ה' לי לאלוקים", כלומר - אקבל אותו כאלוקי גם במובן האישי המוחלט, דהיינו לא רק כאלוקי הארץ, אלא כאלוקי ואלוקי זרעי לדורות עולם'.

כלומר הדגש הוא במילה: "לי": 'אני יודע שה' הוא אלוקי הארץ, אבל אם יתקיים דברו - הוא יהיה אלוקי באופן מוחלט, בכל מקום'.

ואכן, בהמשך הפרשה, התורה מעידה שיעקב אבינו מגלה בחרן שהשגחת ה' חופפת עליו גם שם בנבואה ובשמירה:

והבטחה "והנה אנכי עמך" - מתקיימת בנבואה אחרי שהותו אצל לבן.

9. **בראשית ל"א ג:**

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל יַעֲקֹב שׁוּב אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ וְלְמוֹלַדְתְּךָ וְאֶהְיֶה עִמָּךְ"

אנו מוצאים בפסוק זה חזרה והקבלה על הציווי לאברהם אבינו:

אצל אברהם,

10. **בראשית י"ב א:**

"לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך".
אצל יעקב,

11. **בראשית ל"א ג:**

"שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך".

אצל יעקב נוספת (בהמשך הפסוק האחרון) גם ההבטחה: "ואהיה עמך", המקשרת באופן ברור למילים בהבטחת ה', טרם צאתו לחרן, "והנה אנכי עמך".

גם הבטחת השמירה: "ושמרתיך בכל אשר תלך"... "ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבש", מתקיימת כפי שאומר יעקב אל נשותיו.

12. **בראשית לא:**

(ז) וַאֲבִיכֶן הַתֵּל בִּי וְהַחֲלֵף אֶת מִשְׁפַּרְתִּי עֲשֶׂרֶת מְנִים וְלֹא נִתְּנוּ אֶל-לוֹקִים לְהִרְעֵ עַמְדִּי. (ח) אִם כֹּה יֹאמֶר נְקֻדִים יִהְיֶה שְׂכָרְךָ וְיִלְדוּ כָל הַצֹּאן נְקֻדִים וְאִם כֹּה יֹאמֶר עֲקֻדִים יִהְיֶה שְׂכָרְךָ וְיִלְדוּ כָל הַצֹּאן עֲקֻדִים. (ט) וַיַּצֵּל אֶל-לוֹקִים אֶת מִקְנֵה אֲבִיכֶם וַיִּתֵּן לִי.

דוגמה לחוויה דומה אנו מוצאים אצל ירמיה בנבואתו.

8. **ירמיהו לב:**

(ו) וַיֹּאמֶר יְרֵמְיָהוּ הִנֵּה דִבַּר יְקוֹק אֵלַי לֵאמֹר. (ז) הִנֵּה חֲנַמְאֵל בֶּן שְׁלֹם דִּדְךָ בָּא אֵלֶיךָ לֵאמֹר קִנְה לָךְ אֶת שְׂדֵי אֲשֶׁר בְּעֵנְתוֹתַי כִּי לָךְ מִשְׁפַּט הַגְּאֻלָּה לְקִנּוֹת. (ח) וַיָּבֵא אֵלַי חֲנַמְאֵל בֶּן דָּדִי כְּדַבֵּר יְקוֹק אֶל חֲצַר הַמִּטְרָה וַיֹּאמֶר אֵלַי קִנְה נָא אֶת שְׂדֵי אֲשֶׁר בְּעֵנְתוֹתַי אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ בְּנֵימִין כִּי לָךְ מִשְׁפַּט הִירְשָׁה וְלָךְ הַגְּאֻלָּה קִנְה לָךְ וְאָדַע כִּי דִבַּר יְקוֹק הוּא.

ירמיה מספר על נבואה שהייתה לו, שתוכנה היה מוזר מאוד: מדוע ה' מצווה אותו לקנות שדה, ועוד בעיצומו של המצור, רגע לפני החורבן? אלא, שלאחר זמן בא אליו בן דודו, כפי שנאמר בנבואה, ואז הוא מדווח: "ואדע כי דבר ה' הוא", כלומר: לפני כן הוא לא היה משוכנע שאכן דיבר ה' עימו כדברים האלה, והמציאות אימתה את הנבואה.

הבנת הנדר לאור משמעות החלום

ביאור החלק הראשון של הנדר

נבחן, לאור הבנתנו לעיל, את תוצאות נדרו של יעקב, ונתחיל מחלקו הראשון:

"והיה ה' לי לאלוקים" - אם אכן ישמור עלי ה' גם בחו"ל, אדע שאין הוא רק אלוקי הארץ, אלא אלוקותו היא בכל מקום - גם במובן של אלוקי המשפחה וגם, לעתיד, אלוקי העם. זהו שלב חשוב מאוד בהתפתחות האמונה אצל האבות, שכן אצל יצחק מצאנו שנאסר עליו לצאת לחו"ל (בראשית כ"ו ב), ואברהם אבינו אומר לעבדו (בראשית כ"ד ט):

"רק את בני לא תשב שמה"

ומכך משמע כי עבודת ה' יכולה להתקיים רק בארץ. גם את הליכת אברהם אבינו לארץ ישראל יש להבין במשמעות דומה: ה' מצווה את אברהם ללכת מבבל/ארם לארץ ישראל, מפני ששם מקום אלוקותו.

יש לשים לב לכך שרעיון האלוקות לובש כאן לבוש כפול ודיאלקטי:

א. יש אלוקים למקום.

ב. יש אלוקים לאדם/משפחה/עם.

בדרך כלל, יש התאמה בין שני המימדים, שכן אלהי ארץ בבל, לשיטתם, הוא גם אלהי הבבלים. אלא, שאצל אבותינו נוצר פיצול, שכן מדובר באנשים שאינם חיים בארצם. כאשר יוצא יעקב מהארץ, קורה דבר הפוך: הוא נאלץ לעשות את מה שיצחק אביו לא עשה, ושאברהם הזהיר את עבדו שלא יגרום לו לעשות - לצאת לחו"ל לתקופה ממושכת. מנקודת ראות של האמונה העתיקה,

ושוב נבואה,

13. בראשית ל"א יא-יג:

(יא) וַיֹּאמֶר אֵלַי מְלֹאךְ הָאֱ-לוֹקִים בְּחִלּוֹם יַעֲקֹב וַאֲמַר הֲנִי. (יב) וַיֹּאמֶר שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעֵתִדִּים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֲקָדִים נִקְדִּים וּבְרָדִים כִּי רָאִיתִי אֶת כָּל אֲשֶׁר לָבֵן עֹשֶׂה לָךְ. (יג) אֲנֹכִי הָאֶ-ל-בֵּית אֶ-ל אֲשֶׁר מִשְׁחַתָּ שָׁם מִצְבֵּה אֲשֶׁר נִדְרָתָ לִי שֶׁם נָדַר עֲתָה קוּם צֵא מִן הָאָרֶץ הַזֹּאת וְשׁוּב אֶל אָרֶץ מוֹלְדְּתְךָ.

ושוב שמירה,

14. בראשית ל"א כד:

(כד) וַיָּבֵא אֶ-לוֹקִים אֶל לָבֵן הָאֲרָמִי בְחִלּוֹם הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ הֲשֹׁמֵר לָךְ פֶּן תִּדְבַּר עִם יַעֲקֹב מִטוֹב עַד רָע.

ביאור החלק השני של הנדר

שוב כעת לנדרו של יעקב אבינו, לחלקו השני ("והאבן הזאת אשר שמתני מצבה יהיה בית אלוקים"):

יעקב מחזיר אותנו לעקרון הראשון, הטריטוריאלי: 'אם אכן יתברר שדבר ה' אשר חלמתי אמת הוא, והמראה אשר ראיתי נכון הוא, אז אעשה מן המצבה בית אלוקים; המקום אשר חלמתי עליו יהיה כשער השמים - מקום עבודת אלוקים'.

ואמנם, משחזר יעבר אבינו לארץ כנען, הוא עולה לבית אל-ובונה מזבח (שם פסוק ז), ובכך מקיים את הבטחתו להפוך את בית אל-למקום עבודת אלוקים.

יעקב ומשמעותה של הגלות

יעקב הוא הראשון בין האבות שמתחייב: "והיה ה' לי לאלוקים". מדוע אצל אבותינו הראשונים לא מצאנו מעין התחייבות כזו? מדוע היא עולה דווקא אצל יעקב? אברהם ויצחק אבותינו לא עמדו בפני גלות. אברהם אבינו ירד אמנם למצרים (י"ב ז), אבל זו הייתה הליכה זמנית (י"ג א). לעומת זאת, יציאת יעקב לחרן היא יציאה לשם התיישבות. יעקב הוא המייסד את אפשרות הקיום של עם ישראל גם לא בארץ ישראל. בהמשך הוא גם חוזר לגלות - למצרים. עשרים שנה בחרן (ל"א לח) ושבע עשרה שנה במצרים (מ"ז כח) הופכים, למעשה, למסגרת חייו ולעיקר בשורתם: בשורת האמונה הייחודית של יעקב אבינו היא אפשרות האמונה בגלות, וההבנה כי השגחת ה' עליו ועל בניו היא 'על מקומית'; אמנם ארץ ישראל היא נקודת המרכז ממנה הוא ואנחנו יוצאים ואליה חוזרים, אך עבודת ה' וקבלת מלכותו אינם תלויים בה.

על ידי קיום הבטחתו בנדר, הופך יעקב אבינו את ה' להיות עבורנו לא אלוקי ארץ ישראל בלבד, אלא גם אלוקי עם ישראל די בכל אתר ואתר.

הרב תמיר גרנות מציע, שבכך, אולי, מתברר מעמדה המרכזי של הגלות בתולדות ישראל. כידוע, היציאה מן הגלות (יציאת מצרים) הפכה להיות יסוד חשוב באמונה היהודית (ומצוות רבות הן זכר ליציאת מצרים).

שאלה מפורסמת היא מה טעמה של גזרת הגלות בברית בין הבתרים (טו:יג), שאין עימה ועם גמול על חטאים ולא כלום. מדוע עם ישראל חייב לגלות? העובדה ש"לא שלם עוון האמורי" (טו:טז) אינה מספיקה כדי להסביר את עצם הגזרה, שכן לא ייתכן שעם ישראל יסבול רק כדי לקיים את הצדק כלפי עם אחר - אין עושים צדק עם אחד, על ידי גרימת עוול לשני.

לדעת הרב תמיר גרנות, התשובה לכך טמונה בראשית פרשת השבוע, כפי שביארנו אותה. האמונה היסודית של השגחת ה' ונוכחותו בכל מקום מתגלה בדרך היסטורית באמצעות השגחתו על עמו הנבחר וגאולתו מן הגלות. אם היה עם ישראל הופך לעם בתוך ארצו, היה אלוקיו מוכר כאלוקי הטריטוריה הישראלית; האמונה באחדות ה' ובמשמעותה האוניברסלית מופיעה בהיסטוריה דרך גאולת ישראל בגלותו, מעבר למקום.

מסע יעקב לחרן הוא בחינת "מעשה אבות סימן לבנים", בכך שהוא מבשר את קבלת מלכותו של ה' על כל הארץ, וממילא את ביטולה של כל האלילות האחרת; וכפי שניבא זכריה לאחרית הימים.

15. זכריה י"ד ט:

"והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד".